

ABD Dolarının Hegemonyası Sarsılıyor mu?

Aykız DOĞAN

Ankara Ün. SBE Gazetecilik Anabilim Dalı.

ABD'nin eşi benzeri görülmemiş bir hızla para basması kriz ile mücadele politikaları sonucunda daha da hızlanmış olmasına rağmen; yeni bir durum değildir. Başka bir ekonomiyi mahvedebilecek olan bu yüksek para arzı, Dolar'ın 'rezerv para' (reserve currency) olması sayesinde ABD için üstesinden gelinmez bir sorun teşkil etmemektedir. Peki, bu durum rezervlerini Dolar cinsinden tutan ülkeler için ne ifade etmektedir?

Bu sorunun cevaplanması için ekonomik haberlerin ABD ve diğer batı ekonomilerine odaklandığı kriz ortamında medyanın pek de üstünde durmadığı Asya ekonomilerine bakmak gerekecektir. Batı ile doğu ekonomileri arasındaki bağıntı medyada göz ardı edilmektedir; oysa Çin, Japonya ve diğer Asya ekonomilerindeki döviz rezervlerinin ABD'nin muazzam para arzına karşılık geldiğinin altının çizilmesi gereklidir.

Asya ekonomileri ile ABD ekonomisi arasındaki güçlü bağıntı kriz öncesi döneme dayanmaktadır. Uzun bir süre boyunca Asya ülkelerindeki üretim ABD'deki özel tüketime karşılık vermiş ve bu da bu ülkelerde ihracata dayalı büyüme modelinin etkinliğini sağlamıştır. Buna karşılık Asya ülkeleri dış ticaret işlemlerini Dolar üzerinden yürütmüş, döviz rezervlerinin çok önemli bir bölümünü Dolar cinsinden tutmuş, ABD tahvil ve bonoları olarak ABD'nin borç açığının finanse etmişlerdir. Bu dönem ABD'de ve bütün dünyada finansal bankacılığa dayalı para arzının (M3) ve paranın dolaşımının yüksek olduğu; dolayısıyla da piyasalarda likidite fazlasının mevcut olduğu bir süreç olmuştur. Bu likidite fazlasına (ABD Do-

ları arzındaki bolluğa) rağmen; ABD Doları'nın değer kaybetmesine engel olan en önemli etken Doların küresel ölçekte rezerv para haline gelmiş olmasıdır. Diğer taraftan veriler ABD Doları'nın rezerv para olarak sağlam bir tabanı olmadığına işaret etmektedir.

ABD'nin 2007 yılı sonunda 9,229 trilyon\$ civarında olan kamu borcu 2008 yılı sonunda 10,700 trilyon\$'a ulaşmıştır¹. 2000 yılından beri sekiz sene içinde %89 artış göstermiş olan kamu borcu GSYİH'nin %74'üne denk gelmektedir. En son 787 milyar\$ tutarındaki canlandırma paketinin devreye sokulmasına karar vermiş olan ABD'nin kamu borcu daha da hızlı bir şekilde artmaya devam edecek gibi görünmektedir.

ABD'nin 1970'lerden beri kronikleşmiş bütçe açığı ise yalnızca 1998-2001 yılları arasında toparlanma göstermiş ve 2008'de 455 milyar\$ olarak açıklanmıştır. 2007 sonunda GSYİH'nin %1,2'sine denk gelen bütçe açığı geçtiğimiz sene %3,2'ye tırmanmıştır. 2009 sonunda ise %8,3'e ulaşması beklenmektedir². Devletin Fannie Mae ve Freddie Mac gibi zarar eden şirketlerin hisselerini alması veya likidite desteği vermesi ve vergi indirimlerini de kapsayan büyük bütçeli ekonomi paketleri bütçeyi zorlayacak gibi görünmektedir. ABD'nin cari dengesi de 1982'den bu yana 1991 yılı istisna olmak üzere açık vermektedir³. Cari açık talepteki daralmaya bağlı olarak azalma göstermiş olsa da ABD'nin toplam dış borcu 2008'in üçüncü çeyreğinde 13,627 trilyon\$'a ulaşarak 2003 senesinden beri %96 artış göstermiştir⁴. Bu oran 2008 üçüncü çeyreğinde 14,412 trilyon\$

1 Treasury Direct. (2009, Ocak 29). *The Daily History of the Debt Results*. <http://www.treasurydirect.gov>

Treasury Direct. (2008). *Debt Position and Activity Report*. http://www.treasurydirect.gov/govt/reports/pd_debtposactrpt_0712.pdf

2 Congressional Budget Office. (2009, Ocak). *Spreadsheets for Selected Estimates and Projections*. <http://www.cbo.gov/Spreadsheets.shtml>

3 Bureau of Economic Analysis. (2009). *Balance of Payments (International Transactions)*. <http://www.bea.gov/inter->

national/index.htm

4 2003 senesinde ABD dış borcu 6,946 trilyon\$'dır. Bu veriler şu kaynaklardan alınmıştır:

World Bank. (2008, Kasım 18). *Quarterly External Debt Statistics*. <http://go.worldbank.org/5U250WD7Z0>

US Treasury. (2007). *Gross External Debt Position*. <http://www.treasury.gov/tic/debtad07.html>

US Treasury. (2008). *Gross External Debt Position*. <http://www.treasury.gov/tic/debtad03.html>

olan GSYİH'nin %94'üne denk gelmektedir.

Düzenli şekilde cari açık veren ve dış borcu GSYİH'sının %60-70'inden yüksek olan ülkelerin parasal bir kriz tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bize tarih göstermiştir. Bunun yanı sıra kamu borcunun GSYİH'ya olan oranının %70'i aşması yalnızca vergi ödeyen ABD vatandaşları için değil; tahvil ve bono olarak ABD'nin borcunu finanse eden ülkeler için de olumsuz bir durumdur. Bu nedenle oluşan kırılğan yapıda ABD Doları'ndaki aşağı yönlü bir dalgalanma özellikle Çin, Japonya ve G. Kore gibi başlıca Asya ülkelerinin dış rezervlerinde kayıplara yol açabilecektir.

Diğer taraftan bu ekonomiler kendi iç dinamikleriyle de mücadele etmektedir. İhracata dayalı büyüme modellerinin küresel çapta daralan talep nedeniyle etkinliğini yitirmesi sonucu GSYİH'da düşüş ve işsizlikte artış gibi ekonomik olumsuzlukların deflasyonist baskılarla birleşmesi Asya ekonomilerini zora sokmaktadır. Örneğin ABD'nin dış borcunu finanse eden en önemli ekonomilerden biri olan Çin'in global krizden etkilenmesi dış rezervlerindeki büyüme oranında da belirgin bir düşüşü beraberinde getirmiştir. 2007'de %43,3 oranında büyüme göstermiş olan döviz rezervleri ihracattaki düşüş, sıcak para çıkışı ve yabancı doğrudan sermayedeki daralma nedeniyle 2008'de yalnızca %27 oranında büyümüştür⁵. Bu durum Çin'in ABD'nin hazine tahvillerini almaya devam edip etmeyeceği sorusunu gündeme getirmektedir (Wang, 2009).

2007'de petrol ticaretinde Dolar'dan Euro'ya geçen İran, Euro'nun yanı sıra Yen de kullanacaklarını açıklamıştır. Dünya'nın en büyük dördüncü petrol ihracatçısı olan İran'ın ABD Doları'nın tamamen bırakıp Euro-Petro'ya geçmiş olması kimilerine göre ABD İran gerginliğinin temel sebebidir. Diğer taraftan Rusya ve İran ticari işlemlerini Ruble ve Riyali üzerinden yürütmek için görüşmektedirler. Rusya Ruble'nin son zamanlarda hızla değer kaybetmesine rağmen sınır ülkelerle olan ticaretinde Ruble'nin kullanılmasını amaçladığını açıklamıştır. Avrasya Ekonomik

Topluluğu'nda rublenin ortak para birimi haline gelmesi için çabaları sürmektedir. Türkiye ile de bu konuda yapılan görüşmeler geçtiğimiz günlerde neticelendirilmiş ve ticaretin Ruble ve TL üzerinden yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

Bu gelişmelere ek olarak Çinli ihracatçılar da ticaretin ABD Doları yerine Yuan'ın esas alınarak yapılması yönünde bir talepte bulunmuşlardır. Bu projede Rusya da dâhil olmak üzere 8 ülkenin yer alması kararlaştırılmış ve bu ülkelerle ticari sözleşmelerin Yuan üzerinden hazırlanmasına yönelik olarak öncü bir anlaşma yapılmıştır. Bu karar ile ilgili açıklamaların batı piyasaları Noel tatilindeyken yapılmasıyla esas olarak ABD Doları'nda dalgalanmalara yol açmamak amaçlanmıştır. Bu yönde adımlar atılmaya devam edilmesi Dolar kurlarını uzun vadede etkileyebilecektir.

İlk etapta Hong Kong ve çevre ülkelerle denemesi düşünülen bu projenin çıkış noktası ise ABD Doları'nda yüksek para arzı ve ekonomik olumsuzluklara bağlı olarak oluşan dalgalanmalara karşı önlem alma ihtiyacına dayanmaktadır. Çin ileriki aşamalarda Yuan'ı ticari işlemlerde baz alınabilir ve ülkeler tarafından döviz rezervlerine dahil edilebilir bir para haline getirmeyi amaçlamaktadır. Çin'den Yuan'ı kullanarak ticaret yapan ülkeler döviz rezervlerinin bir kısmını Yuan cinsinden tutmak durumunda kalacak ve ellerindeki ABD bono ve tahvil miktarını azaltmaya gidebileceklerdir.

ABD Doları'nın bir zamanlar altının oynadığı görevi yerine getirebilecek kadar sağlam ve güvenilir bir tabanının olmaması, döviz rezervlerinin erimesi gibi büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olan ülkelerin bu tür girişimlerini haklı göstermektedir. Diğer taraftan Dolar'ın rezerv para konununun sarsılması ABD ekonomisinin çöküşüne neden olabilecek bir gelişmedir. ABD ekonomiyi rahatlatmak üzere para basmaya devam etmeyi ve bunun sonucunda Dolar'da oluşan dalgalanmaların global piyasalarda kabul görmesini amaçlamaktadır. Bu durumun en somut örneği parasının Dolar'a karşı değer kazanmasına izin vermediği gerekçesiyle Çin'e yapılan suçlamalar olmuştur. ABD tıpkı 1994'te ve daha sonra 2005'te oldu-

5 2006 sonunda 1,066 milyar\$ olan dış rezervler 2007 sonunda 1,528 milyar\$'dır. Bakınız: China Ability. China's foreign exchange reserves, 1977-2008. <http://www.chinability.com/Reserves.htm>

ğu gibi Çin'e parasını değerlendirmesi yönünde baskı yapmaya başlamıştır. 1988'de kabul edilen Ticaret ve Rekabet Yasası'na göre ABD hazine bakanı haksız rekabeti önlemek amacıyla ülkelerin döviz kuru politikalarını analiz ederek döviz kurunu manipüle eden ülkeleri belirleme ve dolar kurlarındaki dengesizlikleri giderme yetkisine sahiptir.

Küresel para ve ekonomi sisteminde ABD ihtiyacı olan her türlü avantaja ve ayrıcalığa sahiptir ve koşulları kendi lehine çevirmekte de oldukça başarılıdır. Dolar hegemonyasının bilinçli politikalarla oluşturulduğu, bu sayede bütçe açıklarının ve askeri harcamaların diğer ülkelere finanse ettirildiği dünya kamuoyunda bilinen; fakat göz ardı edilen bir gerçektir. Bu sistemin korunması için ise her türlü gücün kullanıldığı ve hatta Irak işgalinin başlıca nedenlerinden birinin Saddam Hüseyin'in petrol ticaretinde Dolar'ı bırakıp Euro'ya geçmesi olduğu gibi konuların ABD Temsilciler Meclisi'nde aleni olarak tartışılıyor olması ise oldukça postmodern bir durumdur⁶.

Bununla birlikte bu haksız sisteme doğu yakasında bir direniş başlamış gibi görünmektedir. Dolar'ı egale etmeye yönelik olarak yapılan ticaret anlaşmaları hız kazandıkça Sovyetler'in yıkılışından bu yana süren dolar hegemonyası da sarılabilecek ve belki de ülkeler ekonomik sistemi reforme etmeye yönelik olarak yeni bir uzlaşya varabileceklerdir. Ne var ki Dolar'ın rezerv para olması sayesinde hem ekonomik hem de siyasi açıdan büyük bir güce sahip olan ABD avantajlarından ve ayrıcalıklarından vazgeçmeyecek ve yine koşulları kendi lehine çevirmenin bir yolunu bulacaktır.

Kaynakça

D'orlando, M. (2009, Ocak 3), Chinese yuan set to replace dollar. Asia News. <http://www.asianews.it/index.php?l=en&art=14131>

D'orlando, M. (2008, Aralık 19), U.S. debt approaches insolvency; Chinese currency reserves at risk. Asia News. <http://www.asianews.it/index.php?l=en&art=14054>

D'orlando, M. (2008, Aralık 9), Economic crisis: US, China and the coming monetary storm. Asia News. <http://www.asianews.it/index.php?l=en&art=13959>

The Economist (2008), China's Currency. The Economist. http://www.economist.com/finance/displaystory.cfm?story_id=10499076

Wang, T. (2009, Ocak 19), China Not A Limitless Sponge For U.S. Debt. The Forbes. http://www.forbes.com/currencies/2009/01/19/china-forex-reserves-markets-econ-cx_twdd_0119markets2.html?partner=relatedstoriesbox

China View (2008, Aralık 25), Senior official: Renminbi likely to be used as currency for forex reserves. China View. http://news.xinhuanet.com/english/2008-12/25/content_10558780.htm

6 Bahsi geçen konuşma için bakınız:

Paul, R. (2006, Şubat 16). The End of Dollar Hegemony. [ABD Temsilciler Meclisi önünde konuşma]. <http://www.house.gov/paul/congrec/congrec2006/cr021506.htm>